

Institut

DEL FEDERALISME I LA DESCENTRALITZACIÓ,
DELS REPTES PER CONCEPTUALITZAR-LOS
I DE LA LLUNYANA RELACIÓ AMB PLUTÓ

d'Estudis

MIREIA GRAU CREUS

Catalans

BARCELONA, 2023

Institut d'Estudis Catalans

DEL FEDERALISME I LA DESCENTRALITZACIÓ,
DELS REPTES PER CONCEPTUALITZAR-LOS
I DE LA LLUNYANA RELACIÓ AMB PLUTÓ

Discurs llegit en la sessió inaugural
del curs 2023-2024

MIREIA GRAU CREUS

Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2023

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Grau Creus, Mireia, autor

Del federalisme i la descentralització, dels reptes per conceptualitzar-los i de la llunyana relació amb Plutó: discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2023-2024. — Primera edició

Bibliografia

ISBN 9788499657233

I. Institut d'Estudis Catalans II. Títol

1. Federalisme. 2. Descentralització administrativa. 3. Descentralització administrativa — Espanya

323.172

35.071.6

35.071.6(460)

© Mireia Grau Creus

© 2023, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre de 2023

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició
del Servei Editorial de l'IEC

Disseny gràfic: Enric Satué

Compost per Jorge Campos

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-723-3

Dipòsit legal: B 17149-2023

DOI: 10.2436/10.0100.01.9

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

1. INTRODUCCIÓ¹

Entre els anys 1930 i 2006, en els llibres de text de ciències naturals de les escoles de primària de qualsevol lloc del món, en algun moment o altre apareixia una imatge del Sistema Solar i dels nou planetes que el formaven. Jo els vaig aprendre d'una tirada a partir de la proximitat al Sol de cadascun d'ells: Mercuri, Venus, la Terra, Mart, Júpiter, Saturn, Urà, Neptú i Plutó.

La definició de les característiques essencials i necessàries per entendre que un objecte astronòmic és un planeta va canviar amb el temps. Així, el 2006, la Unió Astronòmica Internacional va emetre una resolució que definia els tres criteris que els objectes astronòmics han de complir per poder ser considerats planetes: han de tenir una òrbita al voltant d'una estrella (en aquest cas, el Sol), han de tenir una massa suficient perquè la gravetat que generen els doni una forma arrodonida i han de ser l'objecte dominant de l'òrbita que tenen al voltant de l'estrella, és a dir, no han de tenir altres objectes astronòmics de masses similars que tinguin la mateixa òrbita.

Dels nou planetes de la llista, vuit compleixen tots tres criteris. Només un, l'últim a ser identificat i afegit a la llista,

1. Aquest discurs es fonamenta en molts anys de reflexió sobre què s'entén per *federalisme* i *descentralització*, i en moltes converses amb col·legues de professió. No puc mencionar tothom, però sí que destaco els qui més tenen a veure amb les idees que es presenten en aquest discurs: Carles Viver, Marc Sanjaume, Ferran Requejo, Helena Mora, Berta Barbet i Toni Rodon.

l'any 1930, Plutó, en quedava fora. Si bé responia als dos primers criteris, no complia, en canvi, el tercer, perquè no és l'únic objecte de massa similar que té la mateixa òrbita al voltant del Sol. Per tant, a partir de l'aplicació d'aquests criteris, Plutó, com que no complia el tercer, deixava de ser considerat un planeta per passar a formar part d'una nova categoria: la de *planeta nan*. En conseqüència, la llista de nou planetes, que des de petita sabia dir d'una tirada, des de 2006 en té vuit i s'acaba amb Neptú.

4 La història sobre la classificació i recllassificació de Plutó em serveix per introduir i exemplificar tres qüestions metodològiques que enllaçaran el desenvolupament i les conclusions d'aquesta lliçó: en primer lloc, la categorització de Plutó com a planeta entre 1930 i 2006 i com a planeta nan a partir de 2006 mostra clarament que la classificació dels fenòmens que volem estudiar està completament relacionada amb la determinació i tria de les característiques essencials i necessàries dels fenòmens. Pot semblar una qüestió molt òbvia, però el cert és que, com mostra el cas de la definició de *planeta*, la reformulació d'aquestes característiques va comportar canvis en la classificació dels cossos astronòmics.

En segon lloc, i totalment lligat a aquest primer punt, la història de la recllassificació de Plutó també assenyala la importància del consens expert a l'hora d'establir definicions i d'avaluar-ne canvis. Tot i que la premsa va cobrir, amb cert rebombori, la notícia científica i que es van generar algunes anècdotes de gent que opinava que la resolució de la Unió Astronòmica Internacional degradava un planeta «estimat», la nova definició de *planeta* i la caiguda en desgràcia de Plutó no

van anar, òbviament, més enllà en l'opinió pública i no es van derivar definicions ni classificacions rivals.

No obstant això, i en tercer lloc, el fet que una resolució científica, que va canviar els integrants de la llista de planetes que sabíem, donés peu a notícies en premsa, obrís telenotícies arreu, generés opinions entre persones no expertes i plantegés debats populars sobre planetes de primera i planetes de segona, el que sí que assenyala és que la conceptualització dels fenòmens té clares conseqüències en la manera com percebem i interpretem la realitat més enllà de les definicions científiques.

Jo soc politòloga i en aquesta lliçó no parlaré d'objectes astronòmics, però sí que traslladaré l'exemple i les tres qüestions assenyalades a l'anàlisi d'un tema controvertit de la meua disciplina: la conceptualització i la mesura del federalisme i la descentralització. Perquè, què s'entén per *federalisme*? I per *descentralització política*? Quins són els elements que duen a classificar els països com a països federals, quasifederals o més o menys descentralitzats?

Aquestes preguntes no són fàcils de contestar perquè, malgrat que en l'àmbit de les ciències socials l'ús dels conceptes *descentralització* o *federalisme* és comú i universal, el cert és que els referents empírics d'aquests conceptes no només són molt variats, sinó que hi ha molt poca consciència d'aquesta varietat. S'utilitzen els mateixos conceptes per referir-se a fenòmens matisadament o significativament diferents en la mesura que la tria de característiques essencials i necessàries varia en funció de l'anàlisi. La varietat existent genera també confusió: així, un mateix país pot aparèixer, segons els estudis, en categories diferents i amb «companys» de classificació

variats. I, al contrari del que va passar amb la reclassificació de Plutó, la categorització d'un país en una o en una altra categoria no només pot arribar a obrir informatius, sinó que pot generar polèmiques polítiques d'envergadura que poden tenir efectes en l'estructura institucional d'un sistema polític. És a dir, mentre que la classificació dels diferents objectes astronòmics difícilment tindrà recorregut polític, les diferents conceptualitzacions i classificacions dels estats com a federals o descentralitzats s'arrosseguen sovint al camp de l'agenda social, política i governamental, en tots els estats i en algun moment o un altre. Així, i per posar un exemple, quan s'afirma des de tarimes governamentals que un determinat país és el més descentralitzat del món, poc marge es proporciona a la recepció política de demandes de més descentralització.

6

En essència, la història de la conceptualització i la mesura del federalisme i de la descentralització que tot seguit desenvoluparé són més aviat el negatiu de la història de la conceptualització de planeta i la consegüent reclassificació de Plutó, perquè no hi ha un concepte ni uns atributs consensuats des de la ciència política, perquè aquesta polisèmia comporta que hi hagi més d'una classificació possible i perquè tota conceptualització científica de la descentralització i del federalisme està intensament interferida per percepcions i valors polítics.

En resum, tot i les immenses diferències entre conceptualitzar un objecte astronòmic i un entramat institucional, la referència a l'astronomia permet exemplificar amb més claredat la gran complexitat de la recerca en ciències socials, i els reptes i riscos metodològics i pràctics que se'n deriven.

Per dur a terme aquest objectiu, he estructurat aquesta lliçó en tres parts: en la primera part, exposaré a què es fa referència quan es parla acadèmicament de federalisme i de sistemes federals; en la segona part, em centraré en el concepte de la descentralització i la seva relació amb el federalisme, i en la tercera i part final, destacaré els aspectes essencials de les dues primeres parts i les contextualitzaré en l'Estat espanyol.

En el marc de la ciència política, el concepte de federalisme té una història de llarg recorregut vinculada a la teoria política, a perspectives normatives de la ciència política, i s'ha relacionat sobretot al voltant del concepte de pacte polític, *foedus* en llatí. Des d'aquest marc, el federalisme és una finalitat política en si mateixa que s'articula a partir d'un pacte fundacional entre diverses unitats polítiques. Aquest pacte comporta un sistema de govern fonamentat en una matriu de poder amb diversos centres i dotada d'un sistema de garanties, pesos i contrapesos institucionals adreçats a garantir que cap centre no predomini sobre la resta i assegurar així cohesió, per una banda, i diversitat, per una altra.

Els exemples empírics més significatius de l'aplicació del federalisme com a concepte normatiu modern són el cas de Suïssa i el dels Estats Units d'Amèrica, i especialment aquest darrer pel que fa a la plasmació escrita dels arguments a favor del federalisme recollits a *El federalista*, de Madison, Hamilton i Jay (2009), i dels debats en contra per part dels anomenats *antifederalistes*, entre els quals destaca John C. Calhoun, i els arguments al voltant de les conseqüències homogeneïtzadores de les decisions federals. Més endavant, ja entrat el segle xx, l'anàlisi del federalisme, sobretot a través dels estudis de Daniel Elazar, planteja una de les definicions més conegudes i consensuades (i també de les més àmplies) del que s'entén per *federalisme*, vinculada a l'existència de dues dimensions totalment entrellaçades: federalisme com la suma d'autogovern

més govern compartit, entenent *autogovern* com la capacitat de les diferents entitats governamentals, tant el govern federal com el govern de les unitats, de prendre decisions en els seus àmbits d'actuació, i entenent *govern compartit* com la integració institucional dels governs de les entitats en els àmbits federals de presa de decisió per a aquelles matèries d'abast federal.

Existeixen, òbviament, altres definicions de *federalisme*, algunes de més restrictives que d'altres, però, des del meu punt de vista, les diverses definicions existents assenyalen implícitament o explícitament un aspecte essencial: el fet que el federalisme, com a finalitat política en si mateixa, comporta un bastiment institucional adreçat a configurar i gestionar la tensió entre, per una banda, el principi de cohesió que implica el govern compartit i, per una altra, el principi de diversitat que es deriva de l'existència d'autogovern.

En aquest sentit, una de les característiques *a priori* essencials que permeten detectar el federalisme és, precisament, l'existència d'institucions formalitzades que configuren tant tots dos principis, cohesió i diversitat, com els mecanismes que han d'equilibrar la tensió entre tots dos en els termes que cada sistema estableixi. Però de quines institucions parlem? Doncs parlem d'institucions que estableixen la distribució del poder entre els diferents nivells de govern, però també les garanties sobre les quals reposen (per exemple, si es tracta de mecanismes constitucionals o legislatius, si la capacitat de modificar-los requereix majories reforçades o simples); parlem del tipus de distribució competencial (per exemple, llistes acotades per a tots dos nivells o una llista de matèries reserva-

des per al nivell federal); parlem del tipus de competències (exclusives, compartides, concurrents) i funcions (legislatives, executives) que s'atribueix a cada nivell; parlem de l'existència de cambres territorials, però també de mecanismes intergovernamentals de presa de decisió i de les garanties que tenen les unitats a l'hora d'integrar la seva veu en la presa de decisions federals, tant en les cambres territorials com en altres institucions *a priori* de govern compartit (per exemple, si tenen veu i vot o només veu, si tenen dret de veto, si existeixen mecanismes com ara quotes de representació de les unitats en els àmbits federals), i també parlem de mecanismes de finançament, entre d'altres.

No obstant això, la definició i la detecció del federalisme a partir d'indicadors purament formals presenten, almenys, els dos problemes següents.

D'una banda, la referència als indicadors formals no comprèn la complexitat del fenomen en la mesura que no permet distingir l'impacte real de l'entramat institucional en la configuració de la tensió entre la cohesió i la diversitat. És a dir, la mera existència d'institucions no permet determinar si tenen l'efecte en principi esperat tant des d'un punt de vista estàtic com des d'un punt de vista dinàmic. Per analitzar l'assoliment dels efectes esperats (normativament parlant) des d'un punt de vista estàtic, poso, a tall d'exemple, un dels indicadors institucionals més assenyalats com a característica necessària del federalisme: l'existència d'una cambra de representació territorial. Malgrat la condició d'indispensable, de fet, en la majoria de sistemes polítics aquest tipus de cambra (denominada com a tal) no actua com a mecanisme de govern

compartit sinó com a segona cambra clàssica i, per tant, com a, en principi, mecanisme de pesos i contrapesos no gaire diferent d'una segona cambra en un sistema unitari. Així, des d'una visió restrictiva, si les cambres territorials han de ser un indicador de l'articulació efectiva de les unitats governamentals en els processos federals de presa de decisió i, per tant, un indicador de govern compartit, només existeix un cas en el món que assoleixi aquesta funció: el Bundesrat alemany, en la mesura que és la segona cambra del parlament federal, constituïda per representants dels governs dels diferents lands. En canvi, si les segones cambres federals, definides com a territorials, s'entenen com a característica que perfila el federalisme, llavors dins del conjunt del federalisme hi haurà força més casos.

Per entendre l'assoliment dels efectes esperats des d'un punt de vista dinàmic, cal assenyalar que, si l'entramat institucional del federalisme està adreçat a configurar i gestionar la tensió entre cohesió i diversitat, la referència a la mera existència de les institucions no permet copsar els canvis i les diferències que es poden produir. La configuració i gestió de la tensió entre cohesió i diversitat canvien *de facto* al llarg del temps, com també varien entre els diferents sistemes federals, perquè, al cap i a la fi, la percepció social i política de quins han de ser els àmbits en què es tolera i promou la cohesió, per una banda, i la diversitat, per una altra, varia tant entre països com al llarg del temps en un mateix país. Els canvis en els governs, en els sistemes de partits, en les percepcions sobre què és una atribució pública i què és una de privada, en el context econòmic, en les relacions internacionals, en els de-

bats socials, tindran un impacte en la percepció de quin ha de ser l'equilibri adequat i legítim d'aquesta tensió i, en conseqüència, poden comportar canvis en el funcionament de les institucions. Així, mentre que el bastiment institucional pot romandre absolutament inalterable, els impactes d'aquestes institucions en la gestió de la tensió entre cohesió i diversitat poden variar i, de fet, varien. Un exemple recent que permet copsar aquestes variacions en quin ha de ser l'equilibri entre cohesió i diversitat i les diferències entre països es troba en la gestió de la covid-19. En la majoria de sistemes federals la gestió de la pandèmia va comportar que la tensió entre cohesió i diversitat es decantés de forma molt preeminent cap a la banda extrema de la cohesió amb tendència a la uniformització, per bé que l'abast i la tolerància institucional i política respecte a aquesta preeminència van ser diferents tant entre els diversos països com durant el temps en què va durar la situació d'emergència. Si bé és cert que en temps de crisi (econòmica, bèl·lica, etc.) l'equilibri tendeix a decantar-se cap a la cohesió, també és interessant observar com els consensos socials i polítics establerts canvien amb el temps i com l'aparició de nous eixos substantius en el debat polític afecta també la percepció de quin és l'equilibri entre cohesió i diversitat. Un exemple de l'alteració de consensos socials i polítics queda ben retratat en la inesperada polèmica que la gestió postcovid va generar a Alemanya en relació amb la diversitat dels calendaris escolars entre lands. La polèmica no es va generar perquè de sobte els lands decidissin per separat calendaris escolars diferents, cosa que havien fet des de sempre, sinó perquè la percepció sobre el tema va canviar quan l'atenció es va centrar en els inconve-

nients que podia generar i, per tant, l'adequació de la diversitat en aquest aspecte va passar a ser qüestionada. Una altra font de pulsions entre diversitat i cohesió es troba en l'aparició de nous temes en l'agenda pública en els quals no hi havia un consens previ. Un exemple d'això és el bloqueig excepcional i inaudit del Parlament britànic respecte de la normativa que recentment ha aprovat el Parlament d'Escòcia sobre la regulació de la identitat de gènere. L'activació d'aquest mecanisme de bloqueig que només existeix en la direcció Parlament britànic *versus* Parlament escocès ha generat una forta polèmica a Escòcia. Això és així perquè el bloqueig s'ha interpretat com un trencament de les regles del joc competencials motivat políticament per la reivindicació d'un segon referèndum per part del Govern escocès. I és que cal tenir en compte que el tipus de distribució competencial establert entre Escòcia i el Parlament britànic permet una intensa diversitat legislativa escocesa en aquelles matèries atribuïdes, per la qual cosa la confrontació derivada de discrepàncies competencials respecte de lleis dels parlaments no estatals que tan normalitzada tenim en el cas de l'Estat espanyol ha estat gairebé inexistente en el context britànic. Aquests exemples poden semblar de poca rellevància perquè no tracten sobre aspectes de gran volada que posin directament en qüestió els fonaments del sistema. No obstant això, però, el que mostren és que els consensos, amplis o estrets, sobre en quines matèries s'entén que ha d'haver-hi cohesió i en quina intensitat, i en quines altres pot haver-hi diversitat i en quina intensitat, varien al llarg del temps, tant pel que fa a matèries d'ampli espectre institucional com pel que fa a qüestions concretes. Aquests canvis en les

percepcions i consensos polítics tenen impactes en el funcionament institucional i polític i són imperceptibles si només es pren com a indicador de federalisme la mera existència de certes institucions.

D'altra banda, els indicadors formals generen problemes perquè, ben al contrari del que passa en el camp de l'astronomia, no hi ha cap autoritat reconeguda en la disciplina de la ciència política, ni mai no n'hi haurà, que determini per consens científic expert el conjunt de característiques institucionals necessàries i suficients que defineixen un sistema com a federal. En conseqüència, si bé algunes característiques formals poden semblar indispensables des d'algunes perspectives, des d'altres no ho són o en són unes quantes més. Aquesta varietat respecte a quines i quantes característiques institucionals són necessàries i suficients per definir un estat com a federal té conseqüències clares en la categorització i classificació dels estats. Si s'utilitzen perspectives que comporten molts criteris i ben detallats, el grup dels estats federals serà més reduït que si s'utilitzen perspectives amb pocs criteris i molt generals. En conseqüència, el que acaba passant és que existeix una miríada de classificacions del federalisme que manifesten que la complicació no és tant definir si un sistema és federal o no, sinó si un sistema és «plenament» federal. Com en el cas de Plutó, la manca de compliment d'alguna de les característiques necessàries i suficients per ser considerats estats federals situa els sistemes polítics en altres categories, sovint enteses com a categories semifederals, però, al contrari del cas de Plutó i les categories de planeta i de planeta nan, no hi ha una única classificació ni de la plenitud federal ni de

la parcialitat (la categoria d'estat semifederal), perquè, com ja he reiterat, no hi ha un únic i consensuat conjunt de característiques necessàries i suficients. Així, un mateix sistema polític pot acabar sent classificat en diverses categories plenes i parcials i amb «companys» de classificació diferents. Aquesta diversitat classificatòria no és en si mateixa problemàtica, sempre que se sigui conscient de la diversitat i s'entengui el perquè de les classificacions. El problema es genera quan, en l'àmbit de la recerca, estar en una categoria o en una altra es relaciona amb altres variables i es dedueixen o infereixen relacions errònies de causa-efecte. Aquest és un problema derivat de l'ús inqüestionat de determinades categoritzacions fetes en un context analític concret i aplicades en un altre. Per exemple, una de les referències més utilitzades per classificar els estats com a federals (en contraposició amb estats unitaris) és la que fa Arent Lijphart, un dels autors més reconeguts de la política comparada, a l'obra *Patterns of democracy*. La caracterització d'estat federal de Lijphart es fonamenta en pocs atributs formals (constitució explícitament federal, bicameralisme, distribució de competències legislatives, constitució rígida, existència de control de constitucionalitat, etc.), però és que l'objectiu de l'obra de Lijphart no era definir què és un estat federal i què no ho és, sinó establir patrons o models de sistemes democràtics a partir d'una àmplia bateria de característiques, entre les quals l'organització territorial de l'estat, unitària o federal, i els seus tipus (federalisme descentralitzat, federalisme centralitzat, semifederal, unitari descentralitzat i unitari centralitzat). Prendre la tipologia de Lijphart a *Patterns of democracy* (o qualsevol altra)

com a definitiva i utilitzar-la acríticament en altres recerques que tenen altres objectius és la principal font de problemes de validesa metodològica. En la mateixa direcció, cal assenyalar que aquesta translació acrítica i descontextualitzada de les classificacions i definicions també genera problemes quan des dels àmbits institucionals i polítics s'utilitza una classificació o una altra com a base definitòria única per adreçar, promocionar o bloquejar reformes institucionals o per generar debat polític.

En resum, si bé les aproximacions més evidents i més utilitzades per determinar empíricament què és (i què no és) el federalisme han passat per la identificació de l'entramat institucional formal que basteix el sistema polític a partir de les premisses del govern compartit més autogovern (que podem anomenar *federalisme institucional clàssic*), queda clar que aquestes aproximacions presenten limitacions a l'hora de mostrar una imatge definida sobre les diferències entre casos (per exemple, entre Alemanya i Àustria, tots dos sistemes federals formalment parlant però ben distints en la pràctica) i sobre els canvis en el temps que tenen lloc en tot sistema polític. El problema no és tant, com deia abans, determinar què és un sistema federal i què no ho és, sinó, sobretot, identificar la resta de categories, independentment de la perspectiva que es prengui.

És en aquesta línia que, més enllà de les perspectives institucionalistes clàssiques, altres aproximacions han analitzat la naturalesa del federalisme a partir d'altres característiques que permeten comprendre'n més la complexitat. D'entre les característiques que s'incorporen en l'anàlisi, trobem la

naturalesa nacional de l'estat, és a dir, si es tracta d'un estat plurinacional (per exemple, el Canadà i l'Índia) o uninacional (per exemple, els Estats Units d'Amèrica i Alemanya), i la projecció política i institucional d'aquesta naturalesa (negació, tolerància, reconeixement per la via de quotes, asimetries, símbols, etc.), com també la lògica fundacional o política que hi ha al darrere de l'establiment del sistema federal: si és una lògica d'anar plegats (de l'expressió en anglès *coming together*, que representa la lògica fundacional de la majoria de sistemes federals anglosaxons, però també de Suïssa) o una lògica de mantenir-se plegats (de l'expressió *holding together*), que representa casos com Bèlgica, en el qual l'establiment d'un sistema federal estava adreçat a evitar la desunió. Un altre element que s'incorpora sovint en la caracterització del federalisme es refereix ja no tant a les característiques estàtiques sinó al grau o nivell de l'estat en relació amb la «plenitud» o «completesa» federal de l'estat: quant de federal és un estat? Quin camí, si és que n'hi ha, ha de seguir per assolir la completesa? Aquest debat sobre les categories intermèdies, incompletes, quasifederals, semifederals o en procés del federalisme és ben vigent en molts estats, com també en l'Estat espanyol, la caracterització del qual per part de l'acadèmia i la política passa per gairebé tots els adjectius i estadis possibles (Sala, 2014): «un estat federal» (Eliseo Aja, 2003), «un estat federal imperfet» (Luis Moreno, 2010), «federalisme incomplet» (jo mateixa, 2000), «un estat federal en tot llevat del nom, un estat semifederal» (Lijphart, 1984 i 1999), «el segon estat més descentralitzat del món» (Pedro Sánchez, 2020), un estat unitari o l'estat compost més centralitzat del món (Comitè Euro-

peu de les Regions, 2023b)... De fet, en la múltiple i, de vegades, contradictòria caracterització de l'Estat espanyol sempre entra en joc, i de manera ben protagonista, l'altre concepte del qual vull parlar: la descentralització.

3. LA CONCEPTUALITZACIÓ DE LA DESCENTRALITZACIÓ I DELS SISTEMES DESCENTRALITZATS

Mentre que el concepte de federalisme té una llarga tradició en la història del pensament polític i de la teoria política, el concepte de descentralització és força més modern i gira, al meu entendre, al voltant de tres idees centrals, de les quals dues són de caràcter substantiu i la tercera, de caràcter metodològic.

Pel que fa a les idees de caràcter substantiu, en primer lloc, la descentralització comporta la idea de la transferència de poder des d'un punt central fins a altres unitats distribuïdes en el territori; en segon lloc, la descentralització s'entén com un instrument que s'implementa per assolir objectius polítics determinats que, si bé poden estar associats a un projecte federal, no cal que hi estiguin necessàriament: podem parlar perfectament de descentralització en estats unitaris com és el cas de França en relació amb el sistema de regions i departaments sense que res no ens indueixi a pensar que és un primer pas cap a la seva federalització.

Llavors, si la descentralització és un instrument, a quin fi respon? Òbviament, no n'hi ha un, sinó diversos: com a instrument per implementar la subsidiarietat, per potenciar la rendició de comptes polítics i fiscals, per enfortir la transparència de la gestió pública, per millorar la qualitat democràtica de l'acció pública, per augmentar l'eficiència i eficàcia administratives, i també, clarament, es descentralitza per adreçar la gestió de conflictes polítics relacionats amb l'acomodació política de les minories o l'apaivagament de tensions polítiques centrífugues.

És en aquest sentit que el concepte de descentralització es pot aplicar i, de fet, s'aplica a moltes dimensions, sovint mesclades perquè tenen a veure les unes amb les altres, però en les quals es prioritzen les unes per sobre de les altres en funció de la perspectiva analítica i d'allò que es vulgui explicar. Aquesta varietat de prioritzacions explica per què, si es busca un mapa polític del món que classifiqui els països a partir de la descentralització, se'n troben diversos que proporcionen imatges diferents. Així, per exemple, des del Banc Mundial i des de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), el concepte de descentralització que apliquen prioritza la dimensió fiscal, mentre que, des de perspectives acadèmiques de l'àmbit de la ciència política, la descentralització s'acostuma a entendre i mesurar a partir d'una doble dimensió: en primer lloc, a partir de l'existència d'unitats governamentals fonamentades en una lògica democràtica pròpia i desvinculada de l'àmbit central, i, en segon lloc, a partir d'una determinada configuració de la distribució d'àmbits materials d'actuació i de l'atribució de marge de decisió entre els diferents nivells de govern. Així doncs, la descentralització té a veure sobretot amb la configuració institucional de l'autogovern i amb la implementació del principi de diversitat.

Pel que fa a la idea de caràcter metodològic, la conceptualització de la descentralització implica una perspectiva de gradació, és a dir, s'entén la descentralització com a concepte situat en un contínuum i, per tant, es pot parlar de casos de molta descentralització i de casos de poca descentralització en funció d'on se situen en l'eix. Aquesta perspectiva condueix

directament a establir un sistema de mesura que permeti «puntuar» els diferents casos. Existeixen diversos índexs recents adreçats a mesurar la descentralització de manera comparada, que van més enllà dels indicadors institucionals clàssics: es tracta de l'índex d'autoritat regional (RAI, *regional authority index*) i l'índex de The De/Centralization Dataset. Malgrat les diferències que es mostren en el conjunt dels criteris a mesurar, comparteixen una òptica: que la mesura de la descentralització té a veure amb la interacció dinàmica (en el temps) de dues dimensions: l'extensió i la intensitat.

L'extensió es refereix a quins àmbits materials, des dels més generals fins als més concrets, s'acorda políticament i institucionalment que formin part del marge d'actuació dels governs de les unitats i, per tant, s'espera, es tolera i es promou que en aquests àmbits pugui haver-hi diversitat. L'extensió pot ser molt àmplia si cobreix molts àmbits materials o pot ser molt estreta si en cobreix pocs, i en qualsevol cas varia entre sistemes polítics i en el temps. Així, per exemple, en alguns sistemes polítics la descentralització inclou l'organització del sistema judicial, i en d'altres no; en alguns sistemes es descentralitza la capacitat d'establir els currículums educatius, i en d'altres no. La mesura de l'extensió de la descentralització s'adreça, doncs, a determinar-ne l'amplada general i, sobretot, si comprèn àmbits materials políticament estratègics, entre els quals destaquen el sistema judicial, les relacions internacionals, l'educació, la seguretat pública i el sistema fiscal.

La intensitat de la descentralització té a veure amb el potencial de diversitat que el sistema de distribució de competències configura. Aquest potencial està relacionat, en bona

part, amb l'amplitud i la completeness del marge legislatiu de les unitats d'autogovern en general, és a dir, l'estructura general del sistema de distribució competencial. En aquest sentit, per mesurar la intensitat cal establir indicadors adreçats a copsar si es pot legislar de manera exclusiva o compartida amb el parlament central o si només es poden desenvolupar normes executives i de desplegament; a identificar quin tipus de potestat predomina; a analitzar si hi ha mecanismes que permetin l'expansió legislativa del parlament central en els àmbits d'autogovern, i també a valorar com la intensitat del sistema de distribució de competències en general es reproduïx en els diferents àmbits materials, especialment en aquells que es puguin considerar políticament estratègics. La mesura de la intensitat a partir de les característiques institucionals relacionades amb el tipus de distribució competencial proporciona una imatge que es complementa tant a partir de la identificació i mesura de factors institucionals i polítics que tenen capacitat directa o indirecta d'alterar-la com a través d'una anàlisi al llarg del temps. En aquest sentit, en l'esforç de mesurar la descentralització entren en joc altres variables: des de variables com ara els tipus de sistemes de partits (un únic sistema que es reproduïx en tots els nivells?, sistemes diferents?), la congruència intergovernamental (és a dir, la coincidència de partits en els diferents nivells de govern), fins a variables vinculades a la capacitat d'influència de les unitats d'autogovern en els àmbits centrals, és a dir, el govern compartit.

En resum, la mesura de la descentralització tal com es planteja en les investigacions més recents combina la mesura de l'extensió amb la de la intensitat, que s'aplica tant en el con-

junt del sistema (generalització) com en els àmbits materials concrets que cada recerca determini com a prioritaris. Així, per exemple, podem trobar sistemes extensament descentralitzats, però fonamentats en una descentralització de baixa intensitat; sistemes de baixa extensió de la descentralització (pocs àmbits), però amb marges legislatius d'alta intensitat; sistemes extensament descentralitzats amb alta intensitat en àmbits estratègicament poc rellevants i amb baixa intensitat en àmbits estratègicament molt rellevants, i també sistemes que combinen descentralitzacions generals de baixa intensitat amb asimetries competencials d'alta intensitat.

La mesura de la descentralització torna a posar de manifest que, en l'àmbit de les ciències socials, les categories «completes» contenen pocs referents empírics, perquè, de fet, sigui quina sigui la definició o la mesura, bona part dels casos es troben en zones intermèdies. En aquest sentit, es pot considerar que un sistema molt descentralitzat és un sistema gairebé federal? O bé la descentralització es pot considerar com un pas previ a la federalització?

Torno a l'àmbit de l'astronomia i Plutó abans de passar a respondre a aquestes preguntes. Quan Plutó deixa de considerar-se un planeta i passa a ser un planeta nan perquè no assoleix una de les tres característiques per ser un planeta, la seva nova classificació com a planeta nan s'estableix de manera indiscutible, almenys fins que hi hagi, si és el cas, un nou enfocament sobre els criteris necessaris i suficients per definir què és un planeta o perquè, qui sap, i per descomptat que jo no ho sé, d'aquí a milions d'anys o quan sigui, Plutó quedi com l'objecte astronòmic dominant en la seva òrbita. Aquesta

segona possibilitat segurament no entra en les previsions de l'astronomia. En canvi, en l'àmbit de les ciències socials, la possibilitat de transformacions institucionals és un fet que, en conseqüència, pot implicar un salt de categoria. En aquest sentit, és plausible assumir que la incompletesa d'una estructura institucional donada no cal que sigui eterna, sinó que pot ser temporal, pot ser un estadi, una fase que pot donar lloc, si les condicions es compleixen, a l'etapa final. Per tant, un estat que no sigui federal en un moment en el temps pot ser-ho en un futur. La qüestió que queda, però, és preguntar-se de què depèn el canvi, si és o pot ser fruit de la inèrcia institucional, de l'acció política i per què. En qualsevol cas, aquesta plausibilitat de canvi és el que més fàcilment relaciona les definicions, les classificacions i els rànquings del federalisme i la descentralització amb l'acció i el debat polítics: les classificacions poden ser i són el punt de partida de reformes i propostes de reforma en qualsevol direcció a partir del missatge polític que es vulgui donar.

He començat aquesta lliçó referint-me a com la definició que es va establir el 2006 sobre què és un planeta va implicar que Plutó deixés de formar part de la categoria i que la llista de planetes recitada en funció de la proximitat al Sol acabí des de llavors amb Neptú. Aquesta referència m'ha servit per plantejar els tres eixos centrals del meu discurs. El primer, la importància de la tria de característiques a l'hora d'establir categories i relacionar la realitat empírica amb els conceptes. El segon, la complexitat dels fenòmens socials i polítics, que dificulta el consens a l'hora d'establir definicions i tria de variables i, per tant, el que hi ha és una varietat de definicions i mesures, en principi vàlides i legítimes, però que cal interpretar i conèixer-ne els límits. No és que hi hagi molts «plutons», és que, en funció de cada definició i mesura, un cas pot ser Plutó o pot ser Júpiter. El tercer, la definició de conceptes científics, que té un impacte en com es percep la realitat més enllà dels cercles científics estrictes. En els àmbits de les ciències socials, aquest impacte té una alta potencialitat transformadora en la mesura que nodreix el debat i els projectes polítics.

Així, quan aquests eixos s'apliquen als conceptes de federalisme i descentralització en general, i al cas espanyol en concret, es poden inferir tres aspectes destacables.

En primer lloc, les definicions de *federalisme* són variades però, en major o menor grau, es troben lligades a la idea que el federalisme és un fi en si mateix i que requereix un en-

tramats institucionals concrets (sovint inspirats pel cas emblema del federalisme com a finalitat, el dels Estats Units d'Amèrica). És en aquest sentit que les característiques institucionals han estat de llarg les que han definit principalment el federalisme. Aquesta perspectiva no està exempta de problemes, entre els quals he destacat que la mera existència d'institucions no permet copsar-ne els efectes, ni tampoc no permet detectar amb facilitat canvis i diferències. A més, si bé la tria de característiques parteix de la base de les institucions clàssiques normatives, la inclusió d'altres característiques institucionals que permeten precisar la imatge ha comportat que molts casos empírics no quedin situats ni en la categoria federal ni en la de l'estat unitari. La dificultat, doncs, està en la definició d'aquestes categories intermèdies per evitar una categoria excessivament poblada. En aquestes categories intermèdies és on sempre ha anat a parar el cas espanyol, que, com he assenyalat abans, s'ha definit a partir de tots els adjectius possibles que impliquen una modulació del concepte *federal*. La definició d'Elazar («federalisme com a autogovern més govern compartit») permet identificar des d'una òptica general que el cas espanyol no s'hauria d'incloure dins de les categories intermèdies del federalisme, sinó en les de la descentralització. I això, perquè? Perquè l'Estat espanyol no planteja un bastiment institucional que combini en interacció autogovern més govern compartit i n'estableixi garanties. La mancança no és que el Senat no sigui una «veritable» cambra territorial, sinó que el sistema institucional i polític espanyol en el seu conjunt no incorpora el principi de diversitat, és a dir, no inclou la dimensió d'autogovern en la seva configuració i funcionament.

El govern compartit implica la projecció de l'autogovern en les esferes federals i en el cas espanyol simplement no hi és. Per moltes raons que ara no podem analitzar, però no hi és.

Aquesta reflexió em duu al segon aspecte que vull destacar: la descentralització. He emfasitzat que la descentralització no és un sinònim de federalisme, sinó que és un dels instruments del conjunt institucional del federalisme i, de fet, pot desplegar-se en l'àmbit polític, administratiu i/o fiscal sense haver de comportar necessàriament l'establiment d'un projecte federal ni estar-hi emmarcat. El cas espanyol respon a aquesta lògica: s'estableix un sistema políticament descentralitzat fonamentat únicament i exclusivament en la distribució territorial del poder mitjançant la distribució competencial i com a instrument adreçat a assolir diversos objectius, entre els quals no hi ha el federalisme, però sí la resolució dels conflictes territorials i també l'enfortiment democràtic.

Si parlem de descentralització política, tant en el marc d'un bastiment federal com unitari, la descentralització està vinculada a la implementació del principi de diversitat i, per tant, de la dimensió d'autogovern. En aquest sentit, la qüestió que se'n deriva ja no és preguntar-se quines diferències hi ha entre un sistema federal i un sistema descentralitzat, sinó quines diferències hi ha entre el desplegament i els efectes de la descentralització (i, per tant, de l'autogovern) en un sistema que configura institucionalment i relacionalment totes dues dimensions del federalisme (autogovern més govern compartit), i n'estableix mecanismes de garantia, i un sistema en què el desplegament de la descentralització es fa sense integrar-la en les bases i el funcionament del conjunt del sistema polític,

és a dir, sense relacionar-la institucionalment i políticament amb el desplaçament del govern compartit. Així, malgrat que, des d'un punt de vista institucional, l'entramat que desplega i basteix l'autogovern pot ser molt similar en tots dos sistemes, la diferència s'albira en les garanties a l'exercici de l'autogovern, en la mesura que aquest exercici difícilment pot encapsular-se en l'àmbit territorial de cada unitat autogovernada i, si aquest és el cas, estarem parlant d'una alta potencialitat del sistema de reduir l'exercici de l'autogovern, és a dir, d'un autogovern de poques garanties i, per tant, subjecte a la variabilitat contextual i política. En aquest sentit, l'exemple que ha posat de manifest aquesta limitació de l'autogovern vinculada a la manca de mecanismes o de mecanismes efectius de govern compartit ha estat l'experiència de la gestió de la pandèmia. En els casos d'Itàlia, l'Estat espanyol i, en menor mesura, la Gran Bretanya, que es corresponen a estats en què els fonaments de l'autogovern no impliquen res més que la definició de les arenes d'actuació de cada àmbit de govern, la recentralització competencial es va dur a terme a partir de l'actuació jeràrquica dels governs centrals, fonamentada en articles constitucionals i legislatius, segons el cas, totalment aliens a la configuració descentralitzada de l'estat. No es tracta de valorar l'encert o el desencert de la recentralització, sinó de constatar que la recentralització es va dur a terme a partir d'un instrumental normatiu que no integra l'autogovern en el disseny i funcionament de l'estat i, per tant, mostra que la descentralització no és un pilar que participa en la configuració del sistema polític en el seu conjunt, sinó que es limita a bastir únicament les arenes descentralitzades. Quin grau de garantia

té l'autogovern quan els mecanismes per recentralitzar competències no compten ni amb la veu ni amb el vot de les unitats autogovernades? I és que cal assenyalar que l'opció per la recentralització també va adoptar-se en països «d'autogovern més govern compartit», com va ser el cas de Suïssa, en què la normativa que la va activar és una llei federal elaborada i votada també pels cantons.

Finalment, el tercer aspecte que vull destacar està relacionat amb el punt anterior. Parlar de descentralització implica una gradació i, per tant, des d'un punt de vista metodològic, comporta l'elaboració de mesures per determinar la «puntuació» que obtenen els diferents estats. En funció de què s'entengui que resulta essencial per copsar la descentralització (l'autonomia fiscal?, la capacitat normativa?, etc.), la imatge que en resultarà serà diferent. De nou, cal insistir que el fet que hi hagi aquesta varietat no és en si mateix un aspecte negatiu. El que sí que cal assenyalar és que la interpretació dels rànquings i les classificacions dels sistemes polítics ha de fer-se a partir del coneixement de què s'està mesurant, per què i quines són les seves limitacions, altrament les interpretacions poden caure en el terreny de la invalidesa científica. Si observem el cas espanyol a partir de la mesura de l'extensió de l'autogovern, podríem convenir que Pedro Sánchez no anava tan desencaminat quan deia que «Espanya és el segon estat més descentralitzat del món», si més no, «un dels més descentralitzats del món». I això és així perquè, a primer cop d'ull, la llista de competències materials en mans de les comunitats autònomes és àmplia i comparable a la d'estats federals. Quan s'afegeix a la mesura de l'extensió la mesura de la intensitat, la

imatge canvia i ens porta a la definició del problema que es va fer durant els anys de reforma estatutària: un autogovern de baixa qualitat amb uns marges de maniobra contínuament retallats i envaïts.

En resum, el debat sobre el caràcter i grau de descentralització de l'Estat espanyol és un dels debats polítics més polaritzats, que també s'ha traslladat a l'àmbit acadèmic, bàsicament perquè hem acabat confonent el ser amb l'haver de ser. És a dir, tots els rànquings i les classificacions acadèmiques tenen punts forts i punts febles des del punt de vista metodològic i cal anar amb compte a l'hora d'interpretar la fotografia que ens mostren, sobretot perquè difícilment ens mostraran el tot. Però la fotografia ens ensenya també uns punts de partida que políticament podem voler que canviïn, uns en una direcció i uns altres en direcció contrària. Algunes enquestes demoscòpiques, com les del Centre d'Investigacions Sociològiques, en el passat van incloure encertadament dues preguntes que permetien retre compte d'aquesta idea: es demanava als enquestats que mesuressin, a partir d'una determinada escala, quin grau d'autonomia tenia la comunitat autònoma en què vivien, i després es demanava que, a partir de la mateixa escala, establissin quin grau d'autonomia voldrien que tingués. Els resultats, comunitat per comunitat, van mostrar les grans diferències entre la percepció del ser i la preferència per l'haver de ser. Més recentment, el 2019, el Centre d'Estudis d'Opinió va fer una enquesta al conjunt de l'Estat espanyol en la qual va incloure una pregunta en la mateixa línia, però adreçada a mesurar l'autogovern de Catalunya: es va preguntar si el nivell d'autonomia assolit a Catalunya era

excessiu, suficient o insuficient. Els resultats mostren l'abisme que hi ha entre les percepcions a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol: el 51 % dels enquestats a Espanya van indicar que el nivell d'autonomia assolit era excessiu; a Catalunya només ho va expressar el 8,5 %; d'altra banda, a Catalunya, el 62,4 % va respondre que el nivell d'autonomia era insuficient, mentre que a Espanya només el 12 % ho percep així; només els percentatges de la resposta «suficient» van ser similars. Tot plegat vol dir que, en general, la insatisfacció per l'*statu quo* és molt alta a tot arreu, però el problema ve perquè la direcció de la insatisfacció tiba la corda en direccions completament oposades. Aquesta polarització s'adiu amb el que deia quan explicava que les definicions i mesures del federalisme i de la descentralització tenen el repte de poder copsar els canvis en els consensos socials i polítics sobre quines matèries poden ser objecte de descentralització i quanta diversitat el sistema està preparat per tolerar o promoure.

Així, i per acabar, si bé tenim a l'abast diversos índexs, criticables sens dubte, que ens poden permetre situar el cas espanyol en un punt de l'escala de la descentralització, el que cal tenir clar és que en aquests moments la varietat de mesures i de resultats és el menor dels problemes en relació amb el cas espanyol, un cas que, de vegades és Plutó, de vegades Júpiter, però que en alguns moments forma part del debat polític i social, de vegades com si fos el Sol i d'altres com si fos un asteroide. Mil disculpes al món de l'astronomia per haver-la arrossegat sense pietat al camp de la imprecisió i la incertesa.

- AJA, Eliseo. *El estado autonómico: Federalismo y hechos diferenciales*. Madrid: Alianza, 2003.
- BARBET, Berta; GRAU, Mireia; RODON, Toni. *El país més descentralitzat del món?: Una revisió analítica de com mesurar l'autogovern: Informe IEA 2/2023*. Barcelona: Institut d'Estudis de l'Autogovern, 2023.
- CALHOUN, John C. *Discurs sobre la Constitució i el govern dels Estats Units, i altres textos*. Estudi introductori d'Alan Tarr. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autonòmics, 2009. (Clàssics del Federalisme). També disponible en línia a: <https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/desenvolupament_autogovern/institut-destudis-autogovern/publicacions/catalog-de-publicacions/Discurs-sobre-la-Constitucio-i-el-govern-dels-Estats-Units> [Consulta: 5 setembre 2023].
- CAMINAL, Miquel; REQUEJO, Ferran (ed.). *Federalisme i plurinacionalitat: Teoria i anàlisi de casos*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis de l'Autogovern, 2009. (Clàssics del Federalisme). També disponible en línia a: <https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/desenvolupament_autogovern/institut-destudis-autogovern/publicacions/catalog-de-publicacions/Federalisme-i-plurinacionalitat> [Consulta: 5 setembre 2023].
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS. Sèries A.2.01.03.003 i A.2.01.03.005-A.2.01.03.0184 «Grado de autonomía deseada para la comunidad autónoma en comparación con la conseguida» i sèries A.2.01.03.004 i A.2.01.03.023 «Grado de autonomía conseguida por su comunidad autónoma en comparación con la deseada» [en línia]. 1992-2019. <<https://www.analisis.cis.es/cisdb.jsp>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- *Estudio núm. 2829. Barómetro autonómico II*, preguntes 45 i 46 [en línia]. 2010. <https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2820_2839/2829/Es2829_mapa.html> i <https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2820_2839/2829/Cru2829_enlace.html> [Consulta: 5 setembre 2023].

- COMITÈ EUROPEU DE LES REGIONS. «Decentralization Index: Spain». A: *Division of power* [en línia]. 2023a. <<https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Decentralization-Index.aspx?countryName=spain>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- «Spain». A: *Division of power* [en línia]. 2023b. <<https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Spain-intro.aspx>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- DARDANELLI, Paolo. «Conceptualizing and measuring decentralization». A: LAGO, Ignacio (ed.). *Handbook on decentralization, devolution and the state*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing Limited, 2021.
- ELAZAR, Daniel J. *Anàlisi del federalisme i altres textos*. Selecció de textos i estudi introductor a càrrec de Ronald L. Watts. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònomic, 2011. (Clàssics del Federalisme). També disponible en línia a: <https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/desenvolupament_autogovern/institut-destudis-autogovern/publicacions/catalog-de-publicacions/Analisi-del-federalisme-i-altres-textos> [Consulta: 5 setembre 2023].
- FERREIRA, Helder. «Cuatro décadas de distribución del poder territorial en España: una medición de la autonomía subnacional (1974-2018)». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 173 (2021), p. 3-26.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ. *Percepció sobre el debat territorial a Espanya. 2019* [en línia]. 2019. <<https://ceo.gencat.cat/ca/estudis/registre-estudis-dopinio/estudis-de-la-generalitat/detall/index.html?id=7368>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- GRAU CREUS, Mireia. «Spain: Incomplete federalism». A: WACHENDORFER-SCHMIDT, Ute (ed.). *Federalism and political performance*. Londres: Routledge, 2000, p. 56-76.
- HARGUENDÉGUY, Jean-Baptiste Paul; COLE, Alistair; PASQUIER, Romain. «The variety of decentralization indexes: A review of the literature». *Regional & Federal Studies*, vol. 31, núm. 2 (2021), p. 185-208.
- LIPPHART, Arend. *Democracies: Patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. New Haven: Yale University Press, 1984.

- LIPHART, Arend. *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven; Londres: Yale University Press, 1999.
- MADISON, James; HAMILTON, Alexander; JAY, John. *El federalista*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònomic, 2009. (Clàssics del Federalisme). També disponible en línia a: <https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/desenvolupament_autogovern/institut-destudis-autogovern/publicacions/catalog-de-publicacions/El-Federalista> [Consulta: 5 setembre 2023].
- MORENO, Luis. «Federal democracy in plural Spain». A: BURGESS, Michael; GAGNON, Alain-G. (ed.). *Federal democracies*. Londres; Nova York: Routledge, 2010, p. 160-177.
- REQUEJO, Ferran. *Multinational federalism and value pluralism: The Spanish case*. Londres; Nova York: Routledge, 2005.
- «Federalisme, descentralització i pluralisme nacional. Teoria política i anàlisi comparada». *Revista d'Estudis Autònomic i Federals*, núm. 4 (2007), p. 35-67.
- RODON, Toni. *El miratge de l'autogovern: El sistema autòmic en perspectiva comparada* [en línia]. S. ll.: Fundació Josep Irla, 2015. (Estudis Polític i Socioeconòmic). <<https://irla.cat/publicacions/el-miratge-de-lautogovern/>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- SALA, Gemma. «Federalism without adjectives in Spain». *Publius: The Journal of Federalism*, vol. 44, núm. 1 (2014), p. 109-134.
- SÁNCHEZ, Pedro. *Intervención en el acto «España puede»* [en línia]. Conferència de Pedro Sánchez a la Casa América de Madrid, el 31 d'agost de 2020. <<https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/intervenciones/Paginas/2020/prsp31082020.aspx>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- SCHAKEL, Arjan H. *Regional authority index (RAI)* [en línia]. <<https://www.arjanschakel.nl/index.php/regional-authority-index>> [Consulta: 5 setembre 2023].
- The De/Centralisation Dataset* [en línia]. <<https://de-centralisation.org/>> [Consulta: 5 setembre 2023].

**DISCURSOS LLEGITS EN LES FESTES ANUALS
I EN LES SESSIONS INAUGURALS
DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS**

RUBIÓ I LLUCH, Antoni

L'Institut d'Estudis Catalans

Discurs llegit en la I Festa Anual de l'Institut [1914]

ORS I ROVIRA, Eugeni d'

Discurs llegit en la II Festa Anual de l'Institut [1916]

ORS I ROVIRA, Eugeni d'

Elogi dels acadèmics nous. Oració de l'Institut

Discurs llegit en la III Festa Anual de l'Institut [1917]

BOFILL I PICHOT, Josep M.

Contribució a la crònica de la història natural a Catalunya

Discurs llegit en la IV Festa Anual de l'Institut [1918]

NICOLAU D'OLWER, Lluís

L'esperit català de la crònica d'en Ramon Muntaner

Discurs llegit en la IV Festa Anual de l'Institut [1918?]

ORS I ROVIRA, Eugeni d'

Discurs llegit en la IV Festa Anual de l'Institut [1918?]

RUYRA I OMS, Joaquim

L'educació de la inventiva

Discurs llegit en la V Festa Anual de l'Institut [1921]

BOFILL I MATES, Jaume

El nostre verb social

Discurs llegit en la VI Festa Anual de l'Institut [1922]

MARTORELL I TRABAL, Francesc

Alguns aspectes de la vida íntima d'Alfons el Magnànim

Discurs llegit en la VII Festa Anual de l'Institut [1923]

SERRA I HÚNTER, Jaume

Naturalesa i voluntat

Discurs llegit en la VIII Festa Anual de l'Institut [1931]

RIBA I BRACONS, Carles

Els poetes i la llengua comuna

Discurs llegit en la IX Festa Anual de l'Institut [1932]

FONTSERÈ I RIBA, Eduard

D'on venim i on anem en l'estudi de l'atmosfera

Discurs llegit en la X Festa Anual de l'Institut [1933]

LÓPEZ I PICÓ, Josep M.

Filòlegs i poetes

Discurs llegit en l'XI Festa Anual de l'Institut [1934]

CARNER I PUIG-ORIOL, Josep

Universalitat i cultura

Discurs llegit en la XII Festa Anual de l'Institut [1935]

VALLS I TABERNER, Ferran

Jaume Marquilles considerat com a historiador

Discurs llegit en la XIII Festa Anual de l'Institut [1936]

CERVERA I ASTOR, Leandre

Letamendisme i unitat psico-somàtica

Discurs llegit en la XXII Festa Anual de l'Institut [1952]

FONT I QUER, Pius

Història de dos botànics catalans

Discurs llegit en la XXIII Festa Anual de l'Institut [1953]

RAS I OLIVA, Enric

Catalunya i la tecnologia com a fet cultural: adequació de l'ensenyament tecnològic universitari

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1982-1983

CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi

El català com a llengua de cultura moderna

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1983-1984

LAPORTE I SALAS, Josep

Població i salut a Catalunya

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1985-1986

BADIA I MARGARIT, Antoni M.

Coherència i arbitrarietat de la substitució lingüística dins la 'Crònica' de Jaume I

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1987-1988

GASÒLIBA I BÖHM, Carles A.

Catalunya en la perspectiva de la integració a la CEE el 1992

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1988-1989

PUIG SALELLAS, Josep M.

La situació jurídica de la llengua catalana, avui

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1989-1990

CASASSAS I SIMÓ, Lluís

La ciutat metropolitana i la unitat de Catalunya

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1990-1991

DURAN I GRAU, Eulàlia

Sobre la mitificació dels orígens històrics nacionals catalans

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1991-1992

ALEGRET I SANROMÀ, Salvador

Sobre senyals, sensors i altres aspectes de l'anàlisi química

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1992-1993

MARTÍ I CASTELL, Joan

El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Significació sociolingüística

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1993-1994

BELLÉS I ROS, Xavier

Sobre paradisos perduts i espècies extingides. La crisi de la biodiversitat

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1994-1995

PAGÈS FITA, Jaume

La formació universitària dels tècnics a Catalunya

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1995-1996

MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep

Consideracions sobre l'onomàstica

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1996-1997

ESTRUCH I GIBERT, Joan

La sociologia com a perspectiva

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1997-1998

MAYER I OLIVÉ, Marc

L'art de la falsificació. 'Falsae inscriptiones' a l'epigrafia romana de Catalunya

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1998-1999

GARCIA I SEVILLA, Lluís

Conformitat social i identitat lingüística

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1999-2000

BARCELÓ I CULLERÉS, Damià

Contaminació orgànica i efectes estrogènics en les aigües residuals

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2000-2001

CABRÉ I FABRÉ, Jaume

Llegia però no movia els llavis (notes sobre la lectura literària)

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2001-2002

GUINOT I RODRÍGUEZ, Enric

Sobre prenom i cognoms. L'antroponímia medieval, eina d'anàlisi històrica

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2002-2003

PERETÓ I MAGRANER, Juli

Què és la vida i com podem fabricar-la

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2003-2004

MIRA, Joan F.

Nosaltres i els italians

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2004-2005

ROCA I FABREGAT, Pere

Antoni Gaudí i el disseny estructural. La síntesi de la geometria i de la resistència

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2005-2006

MASSAGUÉ I SOLÉ, Joan

Oncologia a principis del segle XXI = Oncology at the turn of the 21st century

Conferència inaugural del Centenari de l'Institut d'Estudis Catalans [2006]

CUENCA ORDINYANA, Maria Josep

La pragmàtica en la gramàtica

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2007-2008

PANAREDA CLOPÉS, Josep M.

L'evolució del paisatge mediterrani de ribera

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2008-2009

MAS I VIVES, Joan

Evocació de Josep Lluís Pons i Gallarza i Joan Alcover

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2009-2010

JOFRE I TORROELLA, Joan

Malalties infeccioses transmeses per l'aigua: passat, present i futur

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2010-2011

CASALS I GELPÍ, Aícia

Neurorobòtica, el repte de la robòtica assistencial

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2011-2012

NADAL I FARRERAS, Josep M.

«I si escric 'llengua', veus?, / el dolor em trenca l'ànima.» Per què vivim les llengües amb tanta passió?

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2012-2013

CASASSAS I YMBERT, Jordi

1914. Centenari de la Mancomunitat de Catalunya i la significació del bicentenari de 1714 en la seva perspectiva històrica

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2013-2014

EGEA I FERNÁNDEZ, JOAN

L'ordenació conjunta de la successió hereditària en el Codi civil de Catalunya

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2014-2015

CASANOVA I ROCA, JORDI

Animals, tanmateix

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2015-2016

ROCA ROSELL, ANTONI

Un curs matemàtic a la Menorca de la Il·lustració, en la commemoració de Pasqual Calbó i Caldés (1752-1817)

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2016-2017

QUETGLAS, PERE J.

La literatura furtiva

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2017-2018

CABRÉ I PLA, ANNA

El sistema català de reproducció: demografia i identitat

Discurs pronunciat en la sessió inaugural del curs 2018-2019

VALLÈS, EDUARD

Picasso i la cultura catalana: notes artístiques, humanes i literàries

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2019-2020

MARRASÉ PEÑA, CÈLIA

L'oceà tempera, produeix i recicla

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2020-2021

VENTOSA I RULL, NORA

Innovar o morir

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2021-2022

MASSANELL I MESSALLES, MAR

«A vegades se mos apegue paraules que les sints a les notícies.»

La recerca lingüística com a acte d'amor

Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2022-2023

GRAU CREUS, Mireia

*Del federalisme i la descentralització, dels reptes
per conceptualitzar-los i de la llunyana relació amb Plutó*
Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2023-2024

